

УДК 336:004.896(07)

Пиріг С.О., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

РОЗВИТОК КАРТКОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті здійснено аналіз використання платіжних карток НСМЕП та МПС емітованих українськими банками, а також вказані проблеми та напрямки вдосконалення розвитку карткового бізнесу.

Ключові слова: платіжна картка, картковий бізнес, безготівкові розрахунки, НСМЕП, МПС, інфраструктура.

Pyrig S.

РАЗВИТИЕ КАРТОЧНОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

In the article analysis of the use of pay cards NSMEP and MPS of issued is carried out by the Ukrainian banks, and also the indicated problems and directions of perfection of development of card business.

Keywords: pay card, card business, non-cash settlements, NSMEP, MPS, infrastructoura.

Пыриг С. А.

CARD BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE: PROBLEMS AND IMPROVEMENT

В статье осуществлен анализ использования платежных карточек НСМЕП и МПС эмитированных украинскими банками, а также указанные проблемы и направления совершенствования развития карточного бизнеса.

Ключевые слова: платежная карточка, карточный бизнес, безналичные расчеты, НСМЭП, МПС, инфраструктура.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний бізнес характеризується вимогами клієнтів і конкуренцією, що постійно зростає на ринку. Щоб зберегти свої позиції і успішно розвиватися, компаніям необхідно швидко реагувати на зміни. В значній мірі цьому допомагає використання сучасних інформаційних технологій. Революція в області інформаційних і комунікаційних

Пиріг С.О.

технологій сприяла розширенню інфраструктури електронних платежів (які є операційно ефективним рішенням і стали незмінною частиною середовища у багатьох розвинутих країнах як для споживчих, так і для бізнес платежів) і створенню нових видів платіжних інструментів. Ринок платіжних інструментів постійно перебуває в процесі розвитку та вдосконалення. Сьогодні платіжні картки та новітні електронні платежі відіграють важливу роль, витісняючи використання готівки у всіх сферах бізнесу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вирішенням проблем функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків в Україні займаються вітчизняні науковці А. Савченко, В. Кравець, Б. Д'яченко, А. Бірюков, М. Макарова, В. Плескач, Л. Пономаренко, В. Філатенко, А. Страхарчук та ін.

Цілі статті. Зважаючи на вищесказане, метою даної роботи є аналіз використання платіжних карток НСМЕП та МПС емітованих українськими банками, а також вказані проблеми та напрямки вдосконалення розвитку карткового бізнесу.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Картковий бізнес в Україні сьогодні набуває тенденції стрімкого та стійкого розвитку. Запровадження систем безготівкових платежів викликає глибокі зміни у всіх сферах бізнесу, і спонукає до переходу на вищий та більш якісний рівень. У цьому випадку йдеться не лише про банківську сферу, а про майже всі основні сфери економічного та соціального життя України: торгівлю (незалежно від форми власності), сферу послуг (готелі, ательє, перукарні, ремонтні майстерні, автозаправні станції тощо), пошту і підприємства зв'язку (телеграф, телефон), підприємства транспорту (автобусного, залізничного, річкового, морського, повітряного), підприємства громадського харчування (їдальні, кафе, ресторани), аптеки, інші суб'єкти, що надають послуги за готівку.

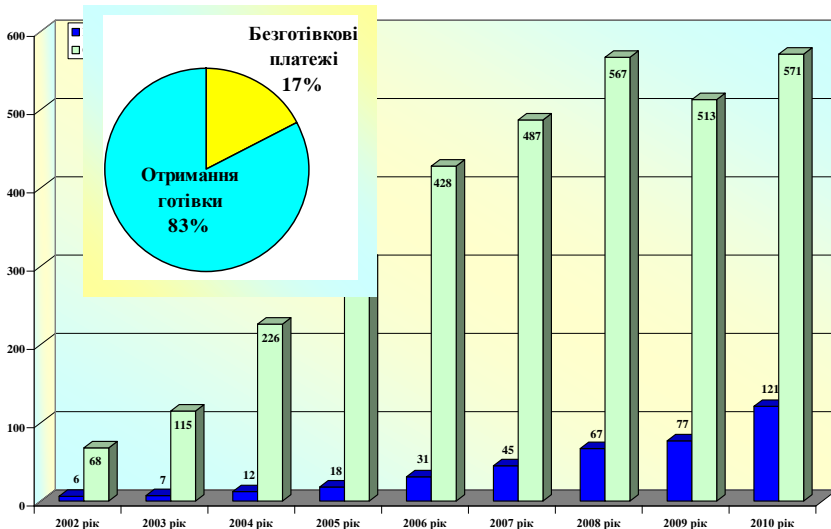

Рис. 1. Кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками

В Україні порівняно з європейськими країнами низький рівень використання платіжних карток. Можна назвати кілька факторів, що стримують розвиток розрахунків за допомогою платіжних карток. Перший – психологічний, оскільки культура розрахунків картками є багато в чому імпортованою. Картки з'явилися в середині 50-х років минулого століття в США і є атрибутом розвиненої ринкової системи. А ринок – це, перш за все, певна модель поведінки, у даному випадку, покупців. Другий важливий чинник пов'язаний з природою розрахунків: трансакції, які проводяться через касовий апарат безпосередньо в електронному вигляді, відрізняються більшим ступенем прозорості. Іншими словами, багато торгово-сервісних підприємств України, на жаль, не зацікавлені в прозорому обліку обігу грошових коштів. Третій фактор – сьогодні картковий платіж не розглядається багатьма торговельними підприємствами України як інструмент залучення клієнтів. Крім того, державне регулювання безготівкових платежів в Україні недостатньою мірою стимулює розвиток безготівкових платежів та мережі прийому карток.

За останні десять років інфраструктура платіжних карток в Україні швидко розвивалась та обігнала за рівнем розповсюдження ряд країн з подібним рівнем розвитку. Українські власники карток

дедалі частіше переходять від зняття готівки в банкоматах до безготівкової оплати товарів і послуг, що відповідає досвіду більш розвинутих ринків. У цьому контексті функціонування платіжної індустрії в Україні, її регулювання і можливі наслідки нещодавніх законодавчих і нормативних ініціатив заслуговують на особливу увагу.

На рис. 1 представлена динаміка кількості операцій – отримання готівки та безготівкові платежі з використанням платіжних карток, які емітовані українськими банками, і структура цих операцій, де видно, що безготівкові платежі становлять всього лише 17%, а 83% – отримання готівки [1].

Це означає, що користувачі платіжних карток знімають готівку у банкоматах, а потім використовують її у розрахунках за товари та послуги. І навіть 17% користувачів, які здійснюють безготівкові платежі за допомогою платіжної картки, купують товари на не велику суму, що можна побачити на рис. 2, де сума безготівкових платежів з використанням платіжних карток за 2010 рік склала 29463 млн грн, а отримання готівки – 421189 млн грн [1]. Це означає, що кожна безготівкова операція здійснюється в середньому на 150-300 грн, і становить 7% від суми всіх операцій.

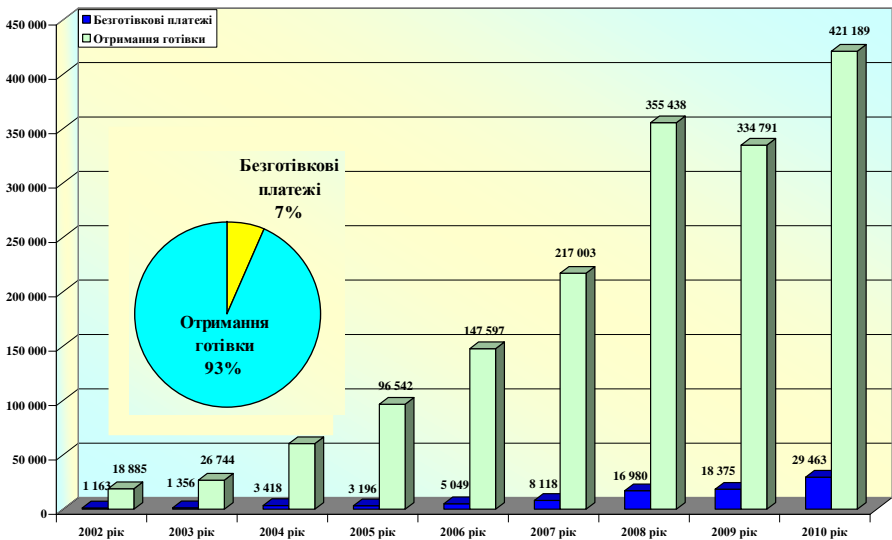

Рис. 2. Сума операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, млн. грн

Регулювання українського ринку платежів є не досконалим і потребує поліпшення. Зокрема, до цього часу роль НБУ на ринку карткових платежів чітко не визначена. НБУ протягом кількох останніх років намагався визначити свою роль як повномасштабного регулятора платіжної індустрії. І зовсім нещодавно – 18.09.2012 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» [2]. Безумовно, документ прогресивний і своєчасний, адже готівкові розрахунки – це надзвичайно дорого як для банків, так і для клієнтів. Крім того, як стверджують експерти, таке нововведення дасть змогу вивести з тіні мільярди гривень і збільшить надходження до держбюджету. Закон обмежує розрахунки готівкою та зобов'язує українців робити великі покупки через банк або розплатитися за них платіжною картою. Також закон зобов'язує бізнес обладнати майже всі торгові точки терміналами для оплати покупок картою. Це означає, що власникові будь-якої торгівельної точки і навіть у таксі доведеться встановити такий термінал. Контролювати наявність терміналів у суб'єктів господарської діяльності буде Державна податкова служба.

Закон вводить нові правила безготівкових розрахунків, які можуть кардинально змінити ринок платіжних систем. Зокрема, при НБУ створять кліринговий центр, через який будуть здійснюватися електронні платежі. Сьогодні міжнародні платіжні системи (VISA, і MasterCard) проводять розрахунки через центри, що знаходяться за межами України, а повинні працювати в правовому полі, яке працює в нашій державі, щоб гарантійні депозити, які наші банки розміщують в західних банках (їх сума складає біля 200 млн доларів), будуть тепер знаходитись не за кордоном, а в НБУ, тобто будуть працювати на нашу економіку. Це означає, що VISA і MasterCard можуть частково втратити ринкові позиції або зовсім піти з українського ринку. Їх нішу займе – НСМЕП (Національна система масових електронних платежів – внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів з високою продуктивністю, надійністю і безпекою), яка дасть змогу зробити прозорими фінансові потоки, зменшити витрати держави на готівкові розрахунки та зробити прозорими надходження до бюджету.

Міжнародні платіжні системи, володіючи могутніми фінансовими ресурсами і вміло використовуючи відсутність єдиної державної політики відносно національних і зарубіжних електронних платіжних систем, завоювали монопольне положення на ринку

платіжних карток в Україні. Контроль з боку міжнародних платіжних систем над внутрішніми фінансовими потоками дає їм не тільки можливість примноження власної прибутковості, але і ставить Україну в технологічну, фінансову і навіть політичну залежність. Загроза припинення виконання платіжних трансакцій в таких системах (з різних причин, аж до політичних) може перерости в глобальну кризу банківської системи і економіки держави в цілому. А критика компанією VISA прийнятого Закону викликана насамперед бажанням зберегти монопольне становище на ринку. На сьогоднішній день 90% від загальної кількості випущених в обіг платіжних карток займають картки МПС – Visa і Master Card, частка НСМЕП складає 10% (рис. 3) [3, 4].

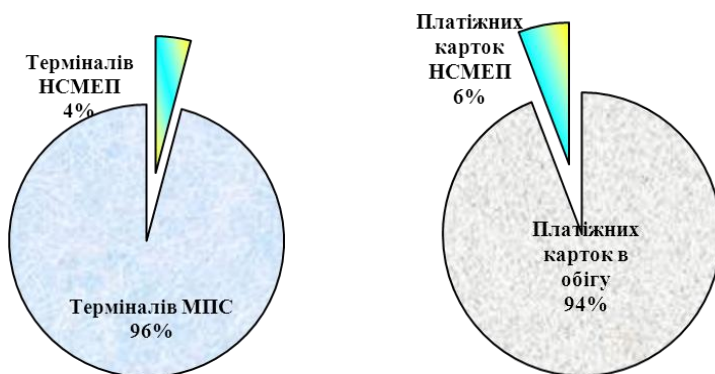

Рис. 3. Структура терміналів та платіжних карток НСМЕП та МПС

В структурі банків України 31% банків, які входять до НСМЕП, і 80% – до міжнародних платіжних систем (МПС). В переліку банків-членів НСМЕП немає ПАТ КБ „Приватбанк”, в якого емісія платіжних карток найбільша по Україні і становить на 01.01.2011 рік 14,5 млн МПС (на 01.07.2012 рік – кількість МПС залишилась незмінною). Немає і АТ „Райффайзен Банк Аваль” – 2,6 млн платіжних карток МПС (на 01.07.2012 рік – 2,88 млн МПС) і, що дуже дивно, ВАТ „Ощадбанк” (1,8 млн платіжних карток МПС). Якщо перші два банки не йдуть на співпрацю з НСМЕП „через несумісність її з сучасними стандартами ведення банківського бізнесу і неможливості надання клієнтам широкого комплексу послуг належної якості”, як зазначив голова правління Приватбанку, то „Ощадбанк” мав намір стати членом

НСМЕП ще у 2007 році, а отримав дозвіл на вступ в НСМЕП 05.04.2011 року. На 01.07.2012 рік емісія платіжних карток „Ощадбанку” збільшилась на 2,4 млн (за рахунок карток НСМЕП) і становила 4,3 млн.

Для підвищення ефективності застосування карткових технологій слід урахувувати критерії щодо вибору картки клієнтами. Одним із найважливіших чинників у виборі картки є її функціональні можливості. Отримати готівку і розрахуватися картою клієнт може завжди і всюди, але багато банків пропонують додаткові можливості. Тому вибір платіжної картки клієнт починає з вибору банку-емітента. Саме від ставлення банку-емітента до карткового бізнесу, а також від професіоналізму його персоналу залежить чи стане картка ефективним і корисним інструментом, чи буде джерелом фінансових втрат [5].

Клієнти ПАТ КБ “Приватбанк” за допомогою системи “Приват 24” мають змогу оплатити комунальні послуги, послуги мобільного зв’язку та управляти картковими рахунками. АБ “Експрес-Банк” та “Укрзалізниця” реалізували можливість придбання електронних залізничних квитків на сайті www.e-kvytok.com.ua з використанням платіжних карток НСМЕП. ПАТ „Мегабанк” розробив та впровадив банківський продукт з оплати житлово-комунальних послуг – Єдиний розрахунковий центр (ЄРЦ) в Харкові, Кіровограді, Полтаві, Чернігові, Черкасах, Новій Каховці Херсонської області, Львові, Донецьку, Борисполі. Іде робота з впровадження технології ЄРЦ в Сімферополі і Феодосії (АР Крим). Через систему ЄРЦ „Мегабанку” оплачують комунальні послуги понад 12% усіх платників України. Кількість платників комунальних послуг через Єдиний розрахунковий центр ПАТ „Мегабанк” на 1 січня 2011 р. склала 1 млн 971 тис 289 осіб. База даних платників за 2010 р. зросла на 125 тис. 470 особових рахунків. З 10 травня 2011 року оплата за комунальні послуги здійснюються без комісії, що є новим етапом інтернет-технологій в Україні. Також закінчився експеримент з впровадження пілотного проекту “Електронний студентський квиток” на базі державної інформаційно-виробничої системи “Освіта” з використанням технології НСМЕП. У рамках проекту впроваджено багатофункціональний електронний студентський (учнівський) квиток єдиного зразка з використанням технології НСМЕП, який поєднує у собі функції студентського (учнівського) квитка, а також банківської платіжної картки. На кінець 2010 року кількість учасників експерименту складала 50 навчальних закладів України, а кількість емітованих електронних студентських квитків – понад 100 000 штук.

Висновки. Розвиток карткового бізнесу та безготівкових роздрібних платежів в Україні стримує відсутність конкуренції між провайдерами платіжних послуг – картковими системами (платіжні системи Visa та MasterCard контролюють більше ніж 90% ринку карткових операцій в країні); непередбачувана тарифна політика міжнародних платіжних систем, що суттєво впливає на окупність інвестицій банків в інфраструктуру; висока ставка міжбанківської комісії, у зв'язку з чим українські банки несуть значні витрати на придбання та утримання додаткового термінального обладнання для дублювання такого самого обладнання інших банків, розташованого в популярних місцях з метою зменшення своїх витрат на оброблення міжбанківських трансакцій. Тому основним напрямом розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні має стати створення привабливих умов для масового використання спеціальних платіжних засобів суб'єктами розрахунків під час здійснення безготівкових роздрібних платежів і розрахунків на території України. А саме: модернізації НСМЕП шляхом суміщення технологічної платформи НСМЕП із загальноприйнятими в платіжних системах технологіями, протоколами, інтерфейсами на базі відкритих міжнародних стандартів (переведення НСМЕП на EMV-платформу, що дозволяє використовувати картки системи у всіх POS-терміналах і банкоматах країни, які використовують і Visa і MasterCard), що забезпечить інтеграцію НСМЕП з наявною інфраструктурою без значних матеріальних та організаційних витрат з боку учасників платіжних систем; створення привабливих умов для ефективної роботи членів/учасників платіжних систем та користувачів для використання сучасних банківських інструментів і технологій (здійснення платежів через мережу Інтернет, мобільних, безконтактних тощо) для посилення в населення України довіри до банківської системи; реалізації на базі технологій Національного банку України державних/корпоративних проектів в основних сферах суспільної життєдіяльності (зокрема, фінансово-кредитній системі, у сферах соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, торгівлі тощо) з метою гармонізації відносин органів влади і громадян країни; забезпечення прозорої тарифної політики, спрямованої на зменшення витрат банків та клієнтів; створення справедливих умов для конкурентної діяльності членів/учасників НСМЕП; постійного вдосконалення платіжних та інформаційних технологій; упровадження ефективних засобів управління та мінімізації ризиків під час кризових явищ тощо. Що дасть змогу збільшити частку НСМЕП на ринку від

загальної емісії платіжних карток та від еквайрингової мережі, і можливість конкурувати на ринку з іншими платіжними системами.

1. Сума та кількість операцій з використанням спеціальних платіжних засобів, емітованих українськими банками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/>
2. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» N 5284-VI (5284-17) від 18.09.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
3. Підсумки роботи НСМЕП у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74257>
4. Основні показники ринку платіжних карток в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/>
5. Страхарчук А. Я., Страхарчук В. П. Інформаційні системи і технології в банках: навчальний посібник. – Київ: УБС НБУ, 2007. – 515 с.